

Lidija Vujačić

Position paper - Marilyn Ivy: *Discourses of the Vanishing*

Odnos između tradicije i modernosti se može sagledati i kroz teorijsku i kroz praktičnu dimenziju. Marilyn Ivy, upravo, na primjeru Japana, analizira kako se na specifičan način prepliću ova dva sistema vrijednosti u izgradnji kulturnog identiteta zemlje. Takođe, postavlja pitanje da li su sadržaji (koji se tretiraju kao osnova kulturnog-nacionalnog identiteta) zaista realno postojeći ili su doručeni, pa i izmišljeni, kao i kome su “namijenjeni”? To jest, da li se kulturni identitet gradi i dopunjava zbog potrebe za samoispoljavanjem i samopotvrđivanjem ili zbog potenciranja kulturne (etničke) distance prema drugim kulturama. Ili je, pak, potreba za kulturnim identitetom u japanskom društvu posljedica sve učestalijeg straha od globalizacije (koja se u ovom kontekstu doživljava kao prijetnja kulturnom, odnosno nacionalnom identitetu)?

Marilyn Ivy, zapravo, problematizuje percepciju Japana iz vizure tzv. zapadnog društva (čiji su glavni eksponenti u ovoj sferi sila u procesu globalizacije Sjedinjene Američke Države), kao i sliku koju ova zemlja ima o sebi samoj, pri tom uvažavajući njene društvene, historijske i kulturne osobenosti. To najviše iz razloga što je Japan, za razliku od drugih savremenih razvijenih društava, imao specifičnu putanju razvoja. Gotovo do sredine XIX vijeka je bio feudalna zemlja sa moćnim porodičnim klanovima, zatvorena prema inostranstvu (*sakoku*-zatvorena zemlja). Potom je uslijedilo razdoblje u kome je carski položaj ojačao, ali se polako počela formirati i građansko-liberalna javnost da bi tek početkom XX vijeka, sa modernizacijom Azije, i Japan zahvatila industrijska revolucija. Međutim, društvena struktura je dijelom i dalje ostala usko vezana za tradicionalne obrasce. Može se reći da je modernizacija zahvatila najviše ekonomiju, dijelom politiku, a u najmanjoj mjeri društvo, odnosno društvene odnose kao zasebnu cjelinu. I danas je u Japanu izražena porodična vezanost, razvijen je kult predaka, visoko se vrjednuje vaspitanje i obrazovanje, kao što je i radna etika na visokom nivou. U svakodnevnom životu se, takođe, prepoznaju, kako kaže autorka, japanska “stvar,” odnosno kulturna karakteristika ili proizvod, poput, recimo, nacionalne kuhinje

(suši), nacionalne nošnje (kimono) i sl. No, iza ove konstatacije stoji upitanost da li postojeće kulturne (nacionalne) specifičnosti u svakom savremenom, pa tako i japanskom, društvu opstojavaju kao nezavisna folklorno-emotivna forma ili su, kao i ostali sadržaji, izraz masovne kulture i imaju, na primjer, turističku-ekonomsku upotrebljivost. U tom smislu, teško je podvući granicu između imidža koji država ima i njenog kulturnog, a potom i nacionalnog identiteta, obzirom da ni kulturni (nacionalni) identitet, a posebno imidž nije statična i nepromjenljiva kategorija. Kao što nije nezavisna od šire društveno-ideološke i, posebno, ekonomske sfere modernog društva. Zato, kulturni identitet može biti odraz realnog stanja, ali i kolektivna ideološka apstrakcija ili, kako autorka smatra, fikcija i fantazija.

U prethodno pomenutom smislu sam prepoznala argumentaciju i za moje istraživanje, vezano za državni (i nacionalni) imidž Crne Gore, koji u radu tretiram kao dinamičku kategoriju. Takođe, interesuje me i “manipulatorski” efekat imidža koji se ogleda u činjenici da su kriterijumi na kojima se zasniva, u funkcionalno-simboličkom smislu, podložni promjenama ili “fabrikovanju stvarnosti” kao jednog od svojstava svakog imidža, ali i kulturnog (nacionalnog) identiteta. Tako predstave o državi u javnosti mogu nastati spontano kao posljedica atribucija dobijenih na osnovu realnih socio-ekonomskih događanja ili su dio dublje tradicije. Ali i obrnuto, kada se identitet, odnosno imidž strategijski osmišljava, redefiniše u diskursima različitih pravaca, kao i kontrolisanim djelovanjem moćnih državnih institucija, medija i drugih relevantnih aktera (na šta posebno obraćam pažnju u istraživanju karnevalske tradicije u funkciji formiranja mediteranskog imidža Crne Gore). Zato je faktor vremena u izgradnji nacionalnog identiteta i državnog imidža fluidan, obzirom da se predstava u domaćoj i inostranoj javnosti može odvijati pravolinijski (kada se predstave o državi grade duži vremenski period i to, uobičajeno, po istim obrascima i stereotipima) ili diskontinuirano (kada za kraće vrijeme dođe do promjene imidža, obično u suprotnom značenju od postojećeg).

U slučaju Japana, kulturni identitet i imidž zemlje se sastoji od dvije “vrste” paralelno postojećih kulturnih i društvenih orijentacija. Na jednoj strani su tradicionalne vrijednosti, nepromjenljivo kulturno jezgro, dok je sa druge strane japansko društvo inkorporirano u postmodernistički vrtoglavu proizvodnju, akumulaciju kapitala i potrošnju. Postoji distinkcija između ekonomski jakog

Japana i kulture koja ishodište nalazi u zamršenoj prošlosti, samurajima, šogunima koji su oličenje domaćeg folklora i izvor nacionalnog ponosa, pri čemu se povremeno gubi razlika između ovog posljednjeg osjećanja i nacionalizma.

Stereotipizacija japanskog društva kao tradicionalnog, ali tehnološki naprednog nije prisutna samo na planu spoljašnjeg imidža. I Japanci sami sebe, u određenom smislu, vide kao nemoderne. Ili moderne na drugačiji način od, recimo, Amerikanaca, koji su postali metafora modernog društva. Zapravo, tzv. japanska modernost se, kao uostalom i tzv. japanski tradicionalizam, može sagledati na više nivoa. Prvi je na nivou opozicije Zapada (čije društvo funkcioniše po modernim načelima u svih oblastima) i Japana (kao metafore za socijalno tradicionalno, ali ekonomski jako društvo). Drugi nivo podrazumijeva japansku modernost, tj. modernost kao nacionalnu karakteristiku, koja počinje da prevazilazi industrijsku, odnosno tehnološku modernost i postaje osnovno načelo i društvenih odnosa. Kreira moderne tokove u dizajnu, muzici, umjetnosti, kao i svim drugim kategorijama masovne kulture. I treći nivo modernosti se, o čemu je bilo najviše riječi, može sagledati u kontekstu opozicije unutar samog japanskog društva. Tako na jednoj strani imamo visoko razvijenu tehnologiju (koja ne samo da parira, već gotovo i prevazilazi zapadnu kulturu), dok se na drugoj strani vode diskursi u okviru tradicionalističkog kulturnog i socijalnog koncepta što, u konačnom, ukazuje na postojanje kulturnog i vrijednosnog relativizma u japanskom društvu.